

УДК 334.734:631.115.8:338.432

DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.198.137-141>**Томілін О.О.**доктор економічних наук
Полтавський державний аграрний університет**Tomilin Oleksii**

Dr. of Economic Sc.

Poltava State Agrarian University

<https://orcid.org/0000-0001-6454-1154>**Хорішко А.М.**

Полтавський державний аграрний університет

Khorishko Andriy

Poltava State Agrarian University

<https://orcid.org/0009-0006-4457-2504>

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ОБСЛУГОВУЮЧОЇ КООПЕРАЦІЇ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

У статті розкрито організаційно-економічний механізм функціонування сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в аграрному секторі економіки країни. Теоретичну та методичну основу дослідження становлять базисні положення діалектичного методу пізнання, фундаментальні положення класичної економічної теорії. Існуючий системний підхід до вивчення наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених-економістів висвітлює питання формування та розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації. З'ясовано переваги та недоліки обслуговуючої кооперації в сільськогосподарському виробництві. Запропоновано напрями удосконалення організаційно-економічного механізму регулювання сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в агропромисловому виробництві України. Окреслено основні суспільні чинники при формуванні агропромислового виробництва. Практична значимість визначена шляхом вдосконалення економічних відносин в агропромисловому виробництві та обґрунтування напрямів розв'язання існуючих проблем в окремих галузях агропромислового виробництва. Важливим є визначення організаційно-економічного механізму формування та розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації щодо його становлення на засадах демократичного розвитку суспільства. Недостатньо дослідженими залишаються питання розроблення нових альтернативних моделей та прогнозів агротехнічних факторів та механізмів їх регулювання.

Ключові слова: обслуговуюча кооперація, кооперативні відносини, аграрний сектор економіки, механізм регулювання, сільське господарство.

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF FUNCTIONING OF THE AGRICULTURAL SERVICE COOPERATIVE IN THE AGRARIAN SECTOR OF THE ECONOMY

The basic principles of the dialectical method of cognition, the fundamental principles of classical economic theory, are the theoretical and methodological primary research. The existing systematic approach to the study of the scientific works of domestic and foreign economists sheds light on the issue of formation and development of a comprehensive service cooperation. The practical significance of the obtained results lies in the development of conceptual approaches and practical measures for substantiating the complex of organizational and economic principles aimed at the further development of the agricultural service cooperative. It is important to determine the organizational and economic mechanism of the formation and development of the agricultural service cooperative regarding its formation on the basis of the democratic development of society. The issues of developing new alternative models and forecasts of agrotechnical factors and their regulation mechanisms remain insufficiently researched. The issue of state influence on the further development of agricultural service cooperatives in Ukraine requires research. The authors have supplemented the definition of the concept of "agro-industrial production" in relation to the integrity of the production system that unites different areas of agriculture. The main directions of increasing the efficiency of the formation and development of the agricultural service cooperative in the agrarian sector of the country's economy have been determined. The main

advantages and disadvantages of the agricultural service cooperative are highlighted. Issues that require further research are aimed at finding scientific approaches that should be directed to the further formation and effective functioning of the agricultural service cooperative. Before this, there was no unified scientific opinion regarding the mechanisms for improving internal and economic cooperative relations. Questions related to the substantiation of the organizational and economic mechanism of production regulation in the system of cooperative relations require further research.

Keywords: service cooperation, cooperative relations, agrarian sector of the economy, regulation mechanism, agriculture.

JEL classification: O1, Q13.

Постановка проблеми. Більша частина сільськогосподарських формувань знаходиться нині в процесі кардинальних змін форми власності, організації виробництва, системи управління тощо. Повномасштабна війна в Україні та існуюча неточність щодо джерел фінансування у сільському господарстві створюють численні загрози та невизначеність товаровиробників щодо форм організації ведення бізнесу. Розвиток сільськогосподарської кооперації в Україні є одним з важливих напрямів швидкого відновлювання фермерського підприємства після російсько-української війни, підвищення його конкурентоспроможності, забезпечення сталого розвитку сільських територій, збільшення зайнятості сільського населення [1]. Ситуація в аграрному секторі економіки стала певним обмежувальним чинником у формуванні та розвитку потенційних можливостей сільськогосподарської обслуговуючої кооперації. Нині сільськогосподарська обслуговуюча кооперація країни перебуває в кризовому стані.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідження проблематики формування та розвитку кооперативних відносин, обслуговуючої кооперації в Україні знайшло відображення у наукових працях вітчизняних економістів, таких як: А. Герасименко, Т. Ожелевська, Л. Лебедева та О. Москаленко [1], Л. Мельник [2], О. Ковбаса, В. Мазний [3], З. Бурик [4], С. Мельник, І. Свиноус, І. Фурман, Г. Трофімова, В. Зубченко [5] та інших вітчизняних вчених-економістів. Глобалізаційні виклики світової економіки, зосереджують особливу увагу на питаннях формування та розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в межах агропромислового виробництва країни. Регуляторний вплив на розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації здійснюється через механізм ціноутворення. Кращим варіантом регулювання цінової політики є непрямі економічні методи, коли держава стає суб'єктом аграрного ринку з метою створення конкуренції, при якій в одній галузі домінує певна кількість конкуруючих сільськогосподарських підприємств [2]. Одним із механізмів регулювання виробничим процесом сільськогосподарської обслуговуючої кооперації є формування придатного конкурентного середовища. Це має бути шляхом підтримки формування та розвитку альтернативних комерційних структур маркетингових каналів руху продукції до споживача. Важливим також залишається питання подальшого перспективного розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів як форми економічного захисту сільськогосподарських товаровиробників за нинішніх ринкових умов господарювання. Незважаючи на такі існуючі складності обслуговуюча

кооперація має значний потенціал у відродженні аграрного сектора економіки України та може вирішити багато проблем з якими нині стикаються товаровиробники у період повномасштабної війни.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Необхідною умовою ефективного розвитку агропромислового виробництва є широкий розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації та її підтримка на рівні держави. Незважаючи на значний науковий інтерес дослідників до вказаної проблематики, багато питань усе ще залишаються недостатньо вирішеними та потребують наукової дискусії, як теоретичного, методичного, так і прикладного їх вивчення. На часі є поглиблення та обґрунтування підходів щодо подальшого розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в агропромисловому виробництві країни. Водночас недостатньо дослідженими є закономірності та принципи становлення, регулювання подальшого розвитку інтеграції і кооперації, які пов'язані з особливостями специфіки економічних зв'язків у агропромисловій сфері. Дотепер відсутній єдиний підхід щодо застосування фінансово-економічного регулювання в системі кооперативних відносин.

Мета статті. Полягає в науковому обґрунтуванні організаційно-економічного механізму функціонування обслуговуючої кооперації в аграрному секторі економіки України, відповідно сталого розвитку. Досягнення поставленої мети потребує розширення знань та розуміння щодо організації взаємозв'язків підприємницьких структур аграрного товарного виробництва через організаційно-економічні механізми регулювання кооперативних правовідносин у агропромисловому виробництві.

Виклад основних результатів дослідження. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація є ефективною організаційно-економічною формою сприяння розвитку села і передбачає соціальну, економічну й просторову взаємодію учасників ринку. Вектор такої взаємодії має бути спрямований на виконання суспільних функцій сільського господарства та економічного зростання життєвого рівня сільського населення. Недостатній рівень професійних знань серед учасників сільськогосподарської обслуговуючої кооперації щодо її цілей та мети уповільнює процес становлення, розширення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні. Інтеграція відкриває значні можливості для сільськогосподарських товаровиробників в Україні, зокрема у сферах операцій трансферу інновацій, доступу до виробничих ресурсів, диверсифікації виробництва та розвитку інфраструктури [3].

На сьогодні ресурсний потенціал щодо

ефективного функціонування сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в Україні залишається нерезалізованим, але розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів є один із перспективних напрямів відродження сільських територій України.

На нашу думку, основними цілями сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу має бути: участь у розбудові соціальної інфраструктури завдяки підвищенню доходів сільського населення; розширення доступу сільськогосподарських товаровиробників до широкої номенклатури агросервісних послуг; більш повне задоволення потреб споживачів з метою забезпечення продовольчої безпеки держави в екологічно-чистій продукції агропромислового виробництва.

Агропромислове виробництво – це поєднання агропромислових галузей, як в цілому, так і його продовольчих підкомплексів. Нині агропромислове виробництво та його структурні підкомплекси проходять трансформаційні етапи у своєму формуванні та становленні – це етап виникнення, формування та економічної зрілості.

Тобто, агропромислове виробництво – це не лише сукупність галузей національної економіки та пов'язаних між собою модифікаційних економічних відносин, а цілісне об'єднання виробництва, яке згуртовує різні сфери сільського господарства. Рішення проблеми виходу агропромислового виробництва країни з економічної кризи необхідно починати з аналізу ситуації та вивчення сучасного стану.

Стимулювання обслуговуючої кооперації може здійснюватись у формах: державної підтримки (фінансової та не фінансової, прямої та непрямої); підтримки фондів (міжнародних, європейських та національних) через надання грантових програм; підтримки органів влади місцевого регіонального рівня [4, с. 99]. Обслуговуюча кооперація покликана надавати можливість товаровиробникам отримувати прибутки не лише безпосередньо від сільськогосподарського виробництва, але й від подальших стадій руху виробленої ними продукції, брати участь у великомасштабному бізнесі. Обслуговуюча кооперація має використовувати професійних управлінців, ефективно розподіляти ризики, контролювати маркетингові канали реалізації продукції і матеріально-технічного постачання.

Інтегрування до кооперації мають впливати на цінову політику шляхом формування значних партій сільськогосподарської продукції і застосування сучасних маркетингових методів, ефективних каналів збуту продукції та інноваційних технологій, бути рівноправним партнером у товарному конкурентному ринковому середовищі.

Розвиток кооперації і інтеграції в сучасних ринкових умовах зміцнює інвестиційний потенціал господарств корпоративного сектору аграрної економіки, особливо малих суб'єктів господарювання в сфері агробізнесу [5].

Переваги та недоліки обслуговуючої кооперації наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Основні переваги та недоліки обслуговуючої кооперації

Переваги	Недоліки
При спільній діяльності сільськогосподарські товаровиробники обслуговуючого кооперативу зберігають свою юридичну самостійність.	Механізм прийняття управлінських рішень є недостатньо гнучким з погляду існуючих двох органів управління (правління та дирекції кооперативу).
Організація ведення фінансово-господарської діяльності кооперативних підприємств підлягає чіткому плануванню.	При організації ведення велико-масштабного виробництва виникає необхідність в юридичному статусі.
Орган управління обслуговуючого кооперативу та контроль за фінансово-господарською діяльністю може здійснювати одна людина.	Відсутність кооперативних структур у формуванні системи горизонтальної та вертикальної інтеграції в організації оптової торгівлі сільськогосподарською продукцією.
Управлінський механізм кооперативного руху дозволяє сформувати гнучку організацію господарювання з метою уникнення та вирішення будь-яких конфліктів всередині обслуговуючого кооперативу.	Складність створення великих промислових чи комерційних підприємств, як на міжнародному, так і на регіональному рівні. Обмежена кількість оборотних коштів.
Обслуговуючі кооперативи формують продукцію сільськогосподарських виробників, сприяючи модернізації виробництва та інтегруванню сільського господарства у сферу агропромислового виробництва.	Можливості самофінансування обмежені, тобто вільних грошових активів у кооперативів практично не залишається.
Малі та середні сільськогосподарські кооперативні об'єднання більш економічне використовують наявну сільськогосподарську техніку, так як існує зацікавленість у її тривалому використанні.	У великих кооперативних об'єднаннях не сприятливі умови щодо бережного використання сільськогосподарської техніки, так як існує непропорційний міжгалузевий обмін в сільськогосподарських підприємствах та господарствах населення.
Сільськогосподарські товаровиробники кооперативних формувань можуть простежувати весь технологічний цикл виробництва сільськогосподарської продукції від періоду переробки сировини до часу доставки готової продукції споживачам.	Обмеження до банківських кредитних фінансових ресурсів, кредитної кооперації.

Джерело: сформовано авторами на підставі [6].

На нашу думку, найбільшого значення для формування агропромислового виробництва мають суспільні

чинники: розселення та культурний рівень забезпечення, потреби у якісних, екологічно-чистих

продуктах харчування, науково-технічний прогрес, синергетичний ефект. Це дасть можливість забезпечити галузь тваринництва необхідними кормами для відгодівлі сільськогосподарських тварин. Необхідно інтегрувати виробництво шляхом своєчасної промислової її переробки та утилізації відходів виробництва [7]. Головним інструментом у фінансово-економічному регулюванні підприємницької діяльності товарного виробництва має бути проведення інтеграційних заходів у

сфері виробництва продовольства і предметів широкого споживання із сільськогосподарської сировини і постачанням ними населення [8]. Отже, тільки при комплексному поєднанні агропромислового та промислового виробництв можливе забезпечення наявним синергетичним ефектом у сфері сільськогосподарської обслуговуючої кооперації. Розподіл підприємств в Україні за площею сільськогосподарських угідь нами наведена на рис. 1.

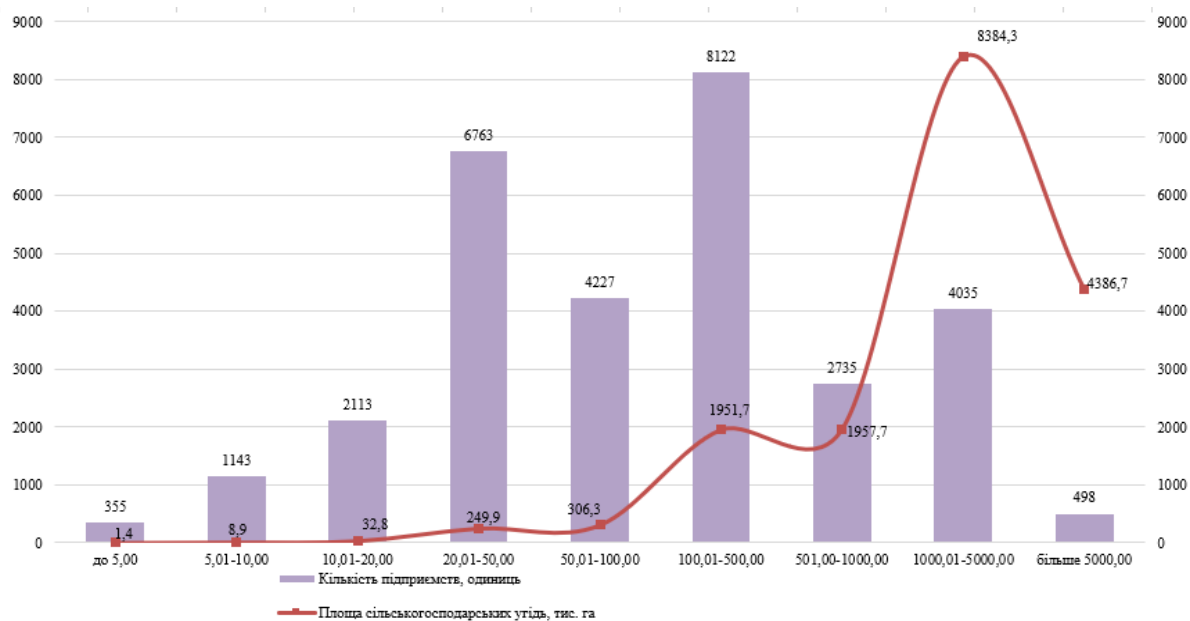

Рис. 1. Розподіл підприємств в Україні за площею сільськогосподарських угідь, яка була у власності та користуванні станом на 01.01.2024 р.

Джерело: розроблено авторами на основі [9]

Незважаючи на існуючий тренд спаду господарських підприємств за площею сільськогосподарських угідь в Україні, необхідним є формування концептуалізованих пропозицій щодо подальшому розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації. На нашу думку, збалансованим організаційно-економічним механізмом функціонуванням сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в аграрному секторі є: оптимальний підбір взаємопов'язаних галузей; раціональний підбір галузей та підприємств зі спільними фінансовими інтересами з дотриманням відповідних економічних пропорцій; надійною державною підтримкою сільськогосподарського виробництва.

Основними напрямками вдосконалення розвитку агропромислового виробництва є: формування ефективного конкурентного середовища; розробка та впровадження систем новітнього інформаційного забезпечення діяльності агропромислових підприємств; підготовку висококваліфікованих кадрів для всіх галузей сільського господарства та гідне стимулювання праці. Вихід з кризового становища аграрного сектора економіки можливий тільки при стратегічному плануванні та адекватному регулюванні управлінських процесів виробництва. Подібні тенденції можуть зумовити подальше підвищення якості життя селян, зменшити деградацію земельних угідь, змінити доктрину

економічного розвитку в сторону подальшому розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в Україні. Незважаючи на складність розвитку у складних умовах трансформаційного періоду саме сільське господарство України, як середовище життя селян, доводить в доцільності існування тих чи інших форм кооперації.

Висновки. Необхідно більше уваги приділяти питанням розвитку інфраструктури аграрного ринку, регулюванню процесу реалізації продукції сільського господарства, яка має відповідати світовим стандартам якості з метою позиціонування аграрної продукції як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринку. Ці проблеми можна вирішити шляхом об'єднання фермерських господарств у сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи. Необхідним є розробка напрямів вдосконалення механізму ціноутворення в сільськогосподарських обслуговуючих кооперативах як одного з інструментів підвищення ефективності аграрного виробництва.

Таким чином, сільське господарство здатне ефективно функціонувати при умові відпрацьованості фінансово-економічного механізму регулювання, при якому всі галузі національної економіки мали б однакові стартові умови господарювання. Державна регулятивна діяльність має складатися із такого важливого

компоненту як формування адекватного правового формувань поля, фінансової підтримки у створенні кооперативних

Список використаних джерел:

1. Герасименко А., Ожелевська Т., Лебедева Л. & Москаленко О. (2022). Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи в Україні: драйвери інституційного розвитку. Наукові обрії, № 25(6). С. 89-99. DOI: [https://doi.org/10.48077/scihor.25\(6\).2022.89-99](https://doi.org/10.48077/scihor.25(6).2022.89-99).
2. Мельник Л.Л. (2012). Політика держави в контексті нееквівалентних міжгалузевих відносин в АПК. Агросвіт, № 2. С. 13–19.
3. Ковбаса, О., & Мазний, В. (2024). Сучасні аспекти розвитку інтеграційних процесів в аграрному секторі України. Економіка та суспільство, № 60. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-107>.
4. Бурик З.М. (2019). Обслуговуюча кооперація сільських територій: досвід політики держав ЄС. Інвестиції: практика та досвід, № 7. С. 96–102. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2019.7.96>.
5. Мельник С.І., Свиноус І.В., Фурман І.В., Трофімова Г.В., & Зубченко В. В. (2021). Розвиток інтеграційних та кооперативних відносин при інвестиційній діяльності сільськогосподарських підприємств. Агросвіт, № 21-22. С. 10–18. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2021.21-22.10>.
6. Tomilin O., Galych O. & Kalinichenko A. (2016). Economic aspects of development of interbranch relations in the agrarian sector: monograph. Opole: University of Opole, Poland, 171 p. URL: <https://dSPACE.pdau.edu.ua/items/c9142432-63c5-4d53-9666-fc811efb82b4>.
7. Tomilin O.O., Gryshko V.V. & Kolomyets S.A. (2020). Features of investment regulation of construction in Agriculture. In: Onyshchenko V., Mammadova G., Sivitska S., Gasimov A., (eds) Proceedings of the 2nd International Conference on Building Innovayions, Vol. 73. Pp. 741–755. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-42939-3_73.
8. Томілін, О., Зоря, О., Безкровний, О., Дорошенко, О., Аранчій, Д., & Георгіаді, Н. (2024). Фінансово-економічне регулювання органічного агровиробництва. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice, No. 5(58). Pp. 225–243. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcapter.5.58.2024.4492>. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/4492/4201>.
9. Статистичний щорічний України 2023. Державна служба статистики України URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_23_u.pdf.

References:

1. Gerasymenko, A., Ozhelevskaya, T., Lebedeva, L., & Moskalenko, O. (2022). Silskohospodarski obsluhovuiuchi kooperatyvy v Ukraini: draivery instytutsiinoho rozvytku [Rural service cooperatives in Ukraine: drivers of institutional development]. Naukovi obriyi, No. 25(6). Pp. 89-99. DOI: [https://doi.org/10.48077/scihor.25\(6\).2022.89-99](https://doi.org/10.48077/scihor.25(6).2022.89-99). [in Ukrainian].
2. Melnyk L.L. (2012). Polityka derzhavy v konteksti neekvivalentnykh mizhhaluzevykh vidnosyn v APK [State policy in the context of non-equivalent inter-branch relations in the agro-industrial complex]. Ahrosvit, Vol. 2. Pp. 13–19. [in Ukrainian].
3. Kovbasa, O., & Mazny, V. (2024). Obsluhovuiucha kooperatsiia silskykh terytorii: dosvid polityky derzhav YeS [Service cooperation of rural territories: evidence of the policies of the EU powers.]. Ekonomika ta suspil'stvo, Vol. 60. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-107>. [in Ukrainian].
4. Buryk, Z. (2019). Obsluhovuiucha kooperatsiia silskykh terytorii: dosvid polityky derzhav YeS [Service cooperation of rural territories: evidence of the policies of the EU powers]. Investytsiyi: praktyka ta dosvid, Vol. 7. Pp. 96–102. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2019.7.96>. [in Ukrainian].
5. Melnyk, S., Svyous, I., Furman, I., Trofimova, H. & Zubchenko, V. (2021). Rozvytok intehratsiinykh ta kooperativnykh vidnosyn pry investytsiini diialnosti silskohospodarskykh pidpriemstv [Development of integration and cooperative relations in agricultural enterprises investment activities. Agrosvit, Vol. 21-22. Pp. 10–18. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2021.21-22.10>. [in Ukrainian].
6. Tomilin, O., Galych, O. & Kalinichenko, A. (2016). Economic aspects of development of interbranch relations in the agrarian sector. monograph. University of Opole, Poland, Retrieved from: <https://dSPACE.pdau.edu.ua/items/c9142432-63c5-4d53-9666-fc811efb82b4>. [in English].
7. Tomilin, O., Gryshko, V. & Kolomyets, S. (2020). Features of Investment Regulation of Construction in Agriculture. Proceedings of the 2nd International Conference on Building Innovayions, Springer, Cham, Pp. 741–755. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-42939-3_734. [in English].
8. Tomilin, O., Zorya, O., Bezkrivnyi, O., Doroshenko, O., Aranchii, D., & Georgiadi, N. (2024). Finansovo-ekonomichne rehulivannia orhanichnoho ahrovyrobnytstva [Financial and economic regulation of organic agricultural production]. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice, Vol. 5(58). Pp.225–243. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcapter.5.58.2024.4492>. [in Ukrainian].
9. Statystychnyi shchorichnyu Ukrainy 2023. [Statistical chart of Ukraine 2023]. State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_23_u.pdf. [in Ukrainian].